

HIDEG ÉVTIZEDEK

TÓTH I. JÁNOS: *Demográfiai tél – A modernizáció sötét oldala.*
Gondolat, Budapest, 2021. 276 oldal, 3500 Ft

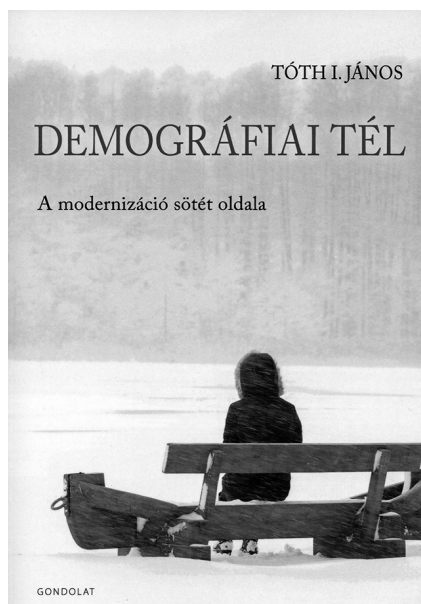
Mondandóm élére Schopenhauer súlyos, veretes szavait állítom: a Föld nevű „megvilágított gömb” kérgén „valamiféle penészes lepedék eleven és gondolkodó lényeket hozott létre” – írja fő műve (*A világ mint akarát és képzet*) magyarul először most megjelent második kötetének elején. E pépes masszának, melyet emberiségnek nevezünk, állandóan változik a lélekszáma: egyidejűleg vannak benne hullámhegyek, melyekben a lakosság létszáma hirtelen megsokszorozódik, valamint hullámvölgyek, melyekben véstesen megritkul. Nos, ez utóbbi jelenség vizsgálatának indult nyomába Tóth I. János, szegedi filozófus *Demográfiai tél* című könyvében. A könyv címét egy amerikai ismeretterjesztő film címéből kölcsönözte; a részletes, önálló elemzés viszont már a szerző saját kutatásaira épül. A kötetet három részre oszthatjuk: az első részt a „demográfiai télnek” nevezett jelenség meghatározása és tüneteinek leírása teszi ki, a másodikat a jelenség kialakulásának, okainak vizsgálata képezi, míg a harmadikban a szerző a demográfiai télből való kilábalás eszközeire, módosításaira tesz javaslatot.

De mit is nevezünk demográfiai télnek? A kötet elején található egyik meghatározás szerint „tartósan fennálló természetes fogyás”, vagyis az a folyamat, melynek során valamely tág értelemben vett populáció („kultúra”) fokozatosan elöregedik és létszámában egyre drámaibb módon megcsappan (termékenységirátája tartósan a 2,1 gyerek/nő szintje alá esik). Azonban már ezen a ponton kételyek támadhatnak az olvasóban: hát nem a Föld túlnépesedése okozza az alapvető problémát? A kérdésre igennel válaszolhatunk akkor, ha – az uralkodó neoliberális és globalista ideológia szellemében – az emberiséget homogén masszának tekintjük. (S ebből a szimplicista felfogásból közvetlenül adódik az „átzilipelés” módszere: onnan, ahol

többen vannak a kelleténél, az emberfölsőleget át kell juttatni oda, ahol a szükségesnél kevesebben vannak, ezzel megoldódik a probléma. Ennek aprópénzre váltása történik a globális migráció támogatásának ostoba és elhibázott politikájában.) Merthogy az emberiség nem úgy tenyészik, akár a liliumok a mezőn: nagyobb egységekbe, társadalmakba, kultúrákba szerveződnek, s ezek mind a mai napig számos – nyelvi, vallási, etnikai, kulturális, szokásbéli stb. – tekintetben különböznek egymástól. S e ponton tűnik fel a könyv címének második fele (*A modernizáció sötét oldala*). Tóth I. János ugyanis a demográfiai tél jelenségét egyértelműen a modernizáció folyamatához rendeli hozzá.

De mit is értünk modernizáción? A szerző egy meghatározással siet a segítségünkre; modernizáción azt a folyamatot érti, melynek során „a tradicionális mezőgazdasági társadalmak modern ipari társadalommá alakulnak”. A meghatározás – túl azon, hogy híján maradunk az átmenet pontos és részletekbe menő kritériumainak – kellően tág ahhoz, hogy ne csak a jelenlegi (Nyugat-)Európát és Észak-Amerikát foglalja magába, hanem a Távol-Kelet egyes országait is (Dél-Korea, Japán).

Az eddigiek szerint a demográfiai tél a modernizáció folyamatán átesett (vagy áteső) országokban, kultúrákban (vagy azok túlnyomó részében) alakul ki. Azonban ezen a ponton is felmerül a kérdés: mi a helyzet azokkal a korábbi nagy kultúrákkal, melyeket nagyrészt szintén a demográfiai tél roppantott össze (Római Birodalom), de nem mentek át a modernizáció folyamatán? A szerző, sejtetően terjedelmi okokból, nem bocsátkozik ilyen jellegű vizsgálódásokba. Mi viszont megkockáztathatunk egy feltevést: ha a hajdanvolt nagy kultúrák nem is mentek keresztül a mai értelemben vett modernizáció folyamatán, átmentek viszont annak számos elemén; a legfontosabb

közülük a nagyvárosiasodás, az urbanizáció, a ració-nális birodalomszervezés, egyszóval azok a folyamatok, melyeket a *ráció* egyre nagyobb igénybevétele jelleméz. S ennek alapján felvethetjük azt a hipotézist is, hogy a demográfiai tél megjelenése többnyire párhuzamos az adott kultúra, társadalom intellektualizálódásával, a *ráció* egyre erőteljesebb igénybevételével. Vagyis a természetes szaporodás eredendő ösztönét felváltja a mechanikus észuralom végső fokon életellenes kiteljesedése.

Tóth I. János régiókra, sőt országokra lebontva vizsgálja a demográfiai tél összetevőit. Vizsgálataiból most csak azt az elszomorító tényt emeljük ki, hogy e tekintetben különösen a kelet-európai régió, az egykor a szocializmus igája alatt nyögő országok sorsa nyugtalanító: ezeket az országokat nemcsak a legtöbbször drámaian alacsony termékenységi ráta sújtja, hanem az is, hogy még mindig nem elég gazdagok ahhoz, hogy nagy tömegekben otthon tartsák a fiatal nemzedékeket, a demográfiai jövő letéteményeseit. Azt pedig, hogy az anyagi jólét önmagában nem megoldás, épp Dél-Korea példája bizonyítja: 0,84-es termékenységi rátája jelenleg a legalacsonyabb a világon.

A szerző részletesen foglalkozik a második problémával, a demográfiai tél bekövetkezésének *okaival* is. S e téren rajzolódna ki az aggodalomra valóban okot adó körülmények. A demográfiai tél beköszönte ugyanis nemcsak olyan általános tényezőknek tulajdonítható, mint amilyen a modern fogamzásgátlás elterjedése, az urbanizáció, jobban mondva a világvárosiasodás hosszú távon általában véve életellenes hatása, az öregségi nyugdíj általánossá válása, ami nem ösztönöz több gyermek vállalására, a női munkavállalás általános elterjedése, a nőkre sokszor dupla vagy akár tripla terhet róva, vagy pedig a szexuális forradalom kiteljesedése, amikor a szexus egyre jobban leválik a szaporodásról, és kialakul az az öncélú, „sterilizált szexualitás”; ennek mesterei leírását adja regényeiben Michel Houellebecq – az elemzésbe való beemelése külön érdeme Tóth I. János művének. Mindezek alapján a modern civilizáció eredendően *antinatalistának* ne-

vezhető. Az antinatalizmusnak azonban, miként a szerző hangsúlyozza, legalább két fajtája különböztethető meg: az egyik tudattalan, spontán, a másik viszont tudatos, szándékolt és többnyire antinatalista ideológiák formájában jelenik meg. Idetartozik – a teljesség igénye nélkül – az a feminista családmodell, mely a terhek lehetőség szerinti egyenlő elosztását nem a nemek különbségének figyelembevételével, hanem azok egyformává, azonossá stilizálásával kívánja megoldani. A szerző találóan állapítja meg: „a feminizmus nem a nőt, hanem a gyermektelen és »férfiasított« nőt egyenlősíti a férfival.” De ugyanilyen káros hatású a modern liberalizmus ideológiája is: a szerző megállapítása szerint „az a modern liberális alapelv, hogy mindenki szabadon dönthet a gyermekvállalásról, beleértve a tudatos gyermektelenséget is, nehezen egyeztethető össze azzal a követelménnyel, hogy statisztikai átlagban mindenkinek legalább két gyermeket kell nevelni és nemzeni.” Majd így folytatja: „A *progresszió* idegenkedik mindenfajta pronatalista politikától, hiszen a nagycsalád a legyőzött tradicionalitás lényege és szimbóluma. A *globalizmus* nem szereti az erős népeket, nemzeteket és államokat. Az őshonos népesség fogyása és elöregedése pedig így vagy úgy, de mindenképpen meggyengíti ezeket a kollektív egységeket.” S ekkor még nem is beszéltünk a szingli életmód vagy az LBMTQ-mozgalmak családellenes programjának hatásáról. S mindez megerősíthető azzal a slusszpoénnal, hogy a demográfiai tél döbbenetes elhallgatása korunkban pontosan annak a modernizációnak köszönhető, amely magát e telet életre hívta. A szerző kiútként a „mérsékelt modernizáció” programját javasolja, ám ennek részletes taglalásába most nem bocsátkozhatunk.

Tóth I. János könyve érdemes és értékes munka.

Végül Gabriele Kuby szavait idézem: „Aki az anyaság hitelét lerontja, és az anyaságot rabszolgaságként állítja be és járátja le, az a fejszét a társadalom gyökerére helyezi. Ez a jobbára gyermektelen feministák műve.” E kivágott fa gyökereinek tüzenél melegegdednek azok, akiket már fenyeget a dermesztő, fogvacogató demográfiai tél.

CSEJTEI DEZSŐ